

Retorik en fråga för hela skolan

I Älvdalsskolan vågar och kan alla elever säga vad de tycker. Skolan har retorik som en röd tråd från förskolan till nian.

– Det är en fråga om demokrati, säger Calle Björkelid, lärare i svenska och engelska.

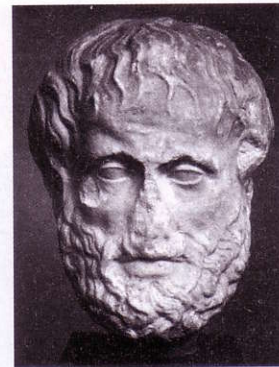
TEXT MARIA LANNVIK DUREGÅRD FOTO BERIT DJUSE

DET ÄR MYCKET NU i Älvdalen. Vasaloppsförberedelserna är i full gång i bygden, dansbandet Larz Kristerz från SVT:s Dansbandskampen har just haft skivsläpp vid gamla macken och tiobarnsfamiljen Johansson från orten deltar i TV4:s *Familjen Annorlunda*.

Det lilla samhället i nordvästra Dalarna visar sig i vackraste, mest gnistrande vinterskrud denna senvinteronsdag. Strax bakom kyrkan ligger Älvdalsskolan. Också den utmärker sig. Sedan 1999 satsar nämligen hela skolan på retorik. Personen bakom detta heter Karin Beronius, tidigare lärare på skolan.

Det som slog Karin Beronius när hon började som lärare på skolan 1998 var hur tysta och blyga barnen var, mer än på andra skolor. Kanske var det av tradition, kanske hänger tystheten från början ihop med tvåspråkigheten som gjort älvdalingarna osäkra på svenskan. Hon talade först med sin rektor och senare med lärarkollegorna om att satsa på retorik. Idén fick hon från ett besök på en skola i Skottland, där man höll en årlig debattävling mellan elever.

Retorikens fader Aristoteles, 300-talet f Kr: "Retoriken är konsten att vad det än gäller finna det som är bäst ägnat att övertyga".

Alla var positiva. De bjöd in Monika Ekenwall, retoriker från Göteborg, som utbildade 22 lärare till retorikpiloter. I dag sysslar Karin Beronius med retorik på heltid, utanför Älvdalsskolan, men satsningen och de flesta retorikpiloterna finns kvar på skolan. Piloterna träffas tre gånger per termin för att utbyta erfarenheter och tips.

Numera är älvdalseleverna allt annat än tysta och blyga. Musikläraren Titti Bergqvist, en av retorikpiloterna, har retoriklektion med klass fyra på avdelningen Gläntan. När hon frågar eleverna vad de lär sig på retoriken har de full koll.

- Att prata tydligt, att hålla koll på publiken.
- Det stärker självförtroendet.
- Och att lyssna aktivt, påminner Titti.

FÖR RETORIK HANDLAR inte bara om att lära sig tala inför folk. Det handlar minst lika mycket om att lära sig lyssna. Den som talar ska också observera lyssnarna och se om de utför sin uppgift. Det flyttar talarens fokus och minskar nervositeten.

Klassen värmer upp med en hälsningsövning. Alla säger sitt namn och vad de är bra på. Titti kan sjunga, Soili spela fiol och Dennis är duktig på att rita och måla. Övningen därefter går ut på att para ihop rätt klasskamrat med rätt hemlighet. På ett papper står hemligheterna och alla barns namn. Genom att fråga sig runt ska de ta reda på vem som gjort vad. Först ska de ta i hand och titta i ögonen.

-Hej Frida, är det du som gillar engelska? frågar Tomas.

-Ja, det är det! svarar Frida.

Efteråt samtalar de om övningen och hur det kändes att se varandra i ögonen - en viktig del av övningen och ett av målen i år 3. Efter ytterligare övningar avslutas lektionen med att varje elev håller ett kort nonsensföredrag utifrån några givna ord som klassen gemensamt hittat på. Det blir många skratt. Tina är Kajsa Anka och berättar med inlevelse om vad Kalle och knattarna gjort för sina åh-rare, som råkar vara en kör. Moa är Peter Forsberg som talar till Mattisrövarna i *Ronja Rövardotter*. ▶

Sagt om retoriken i Älvdalen:

Beatrice Nylund, kårordförande på Handelshögskolan i Stockholm:

"Jag började läsa retorik på högskolan hemma i Älvdalen och det har ända sedan dess betytt väldigt mycket för mig och min personliga utveckling.

För min del har det inte handlat så mycket om att behärska de latinska begreppen och det 'retoriskt korrekta sättet' utan snarare om ett slags självförtroende. Att känna att jag vågar och på så vis anta utmaningar och utvecklas, har nog till större del än man kan tro bidragit till att jag i dag är där jag är.

Det handlar till stor del om demokrati och verktygen för att kunna uttrycka sig, och det är verkligen någonting jag är glad att Älvdalen satsar på."

Uppe till vänster: "...och då kom en korv som inte var mogen", fortsätter Tina, till höger, stafettsagan som barnen i klass fyra berättar med hjälp av bildkort. Tvillingssystemet Soili lyssnar uppmärksam.

"Sträck på er, titta upp. Tänk på 50-öringen!" påminner Calle Björkelid sina elever Emma Malm Andersson och Sara Nyberg. Calles tips är att man ska tänka sig att man har en 50-öring mellan skinkorna.

Titti Bergqvist berättar att när eleverna kom till ettan var det viktigaste att skapa ett tryggt klassrumsklimat. För många barn är det svårt att bara öppna munnen och få ur sig hela meningar och våga höra sin egen röst.

–Det kan ta veckovis för att vissa barn över huvud taget ska säga nånting, säger hon.

Långsamt började de träna med hjälp av en talpinne. Den som håller i pinnen, som Titti enligt sägnen fått av en riktig indian, har ordet och de andra lyssnar.

I början tittar vissa barn bara på pinnen när de talar. Andra stryker sig i ansiktet med den fjäderbeklädda pinnen, vilket gör det lättare att våga titta upp. Nu i fyran använder de bara talpinnen ibland.

I ÅR F-6 HAR HELA skolan retorik som skolans lokala val. På högstadiet ligger retoriken inom ämnet svenska. På Älvdalsskolan har man valt att ha små klasser, med runt 15 elever, vilket naturligtvis underlättar undervisningen.

Karin Beronius har utarbetat en egen kursplan i retorik för skolan. Den sätter in retoriken i ett sammanhang och visar målen för varje stadium. Där finns en röd tråd som gör progressionen tydlig. I förskolan handlar det bland annat om att lära sig ha ögonkontakt och våga berätta och lyssna på samlingen. I årskurs 1–3 arbetar man mer med framträdandet, att kunna berätta målände, använda kroppsspråk och anpassa ordvalet. I 4–6 arbetar man vidare med olika sorters framträdanden, att argumentera, lyssna aktivt och utvärdera muntligt och skriftligt.

Detta utvecklas mer i årskurs 7–9. Då lär sig eleverna också att arbeta mer med hjälpmedel som skrivtavla, video eller projektor. Varje läsår under sjuan till nian ägnas alla svensklektioner under fem veckor åt retorik. I nian är retoriken lika viktig som de nationella proven.

–Den muntliga framställningen är en viktig del av svenskan. I sjuan och åtta över vi, i nian påverkar den slutbetyget, säger Calle Björkelid, lärare i svenska och engelska.

I modellen de arbetar utifrån är talandet och lyssnandet lika viktigt. Lyssnarens uppgift är att hjälpa talaren att klara av uppgiften. Eleverna är väldigt bra på att lyssna och ge varandra respons, påpekar Calle Björkelid. Han ger också beröm till lärarna på tidigare stadier.

–När eleverna kommer till sjuan känner de sig säkra och de kan jobba med stödord.

Vid redovisningarna använder de alltid talkort. Det är helt enkelt en åttiondel A4, som man skriver stödorden på. Det är lätt att bläddra när papperet är litet, det prasslar inte och det märks inte om man darrar på händerna.

Kulmen är sommaravslutningen i nian. Då håller några utvalda elever tal inför en fullsatt kyrka. Hela byn kommer och lyssnar.

SARA NYBERG OCH Emma Malm Andersson i nian har just avslutat sin retorikperiod med varsitt tal. Emma pratade om sin familj och Sara om sina storsystrar. Sara har haft retorik sedan förskoleklassen, Emma sedan hon började på skolan i trean. Det mesta de kan om retorik lärde de sig redan i mellanstadiet, tycker de: att titta på publiken, stå rakt och hålla ihop benen.

–Det stod på tavlan i vartenda klassrum vi hade.

I högstadiet har de utvecklat kunskaperna och blivit säkrare. Nu är det bara roligt att prata inför klassen – särskilt eftersom kompisarna är så bra på att uppmuntra och stödja talaren. Fast det är inte roligt att komma av sig.

–Men när jag tappar bort mig så hittar jag på något, det har vi lärt oss. Man ska andas och hitta på nåt i huvudet, säger Emma.

Varför är det bra med retorik i skolan?

–Det är väl en av demokratins stöttepelare, att vi ska våga göra vår röst hörd. Jag tror att eleverna här vågar säga sin mening, säger Calle Björkelid.

Karin Beronius påpekar att retoriken också utvecklar empatin och medkänslan med andra.

–Skulle vi arbeta fullt ut med retorik i skolan, så skulle vi inte behöva arbeta med empatiövningar som EQ och Friends. Allt finns i retoriken. **A**

Lyssna är lika viktigt som att tala. En stafettsaga kräver att man hänger med i handlingen. "Se varandra i ögonen när ni pratar", säger läraren Titti Bergqvist.

Talpinnen har Titti fått av en indian. Den som har den har ordet.

Mer om retorik:

Retorikmagasinet

En populärvetenskaplig facktidsskrift för praktiska kommunikatorer.

www.retorikforlaget.se/rm/

Retorikkollegiet

En ideell intresseorganisation, som startades av José Ramirez och som arbetar för att väcka intresse för retoriken, sprida och utveckla kunskapen om ämnet retorik och dess värde inom samhällets alla områden. retorikkollegiet.se

Sajter:

www.retorik.se

www.retorik.com

www.rhetordalarna.com

www.retorikbloggen.se

Nya böcker:

"Retorik för lärare" av Anders Sigrell:

"BeGrepbart – Retorik" av Mikael Holmgren Caicedo